

MAGYAR FIGYELŐ

TESSEDIK SÁMUEL, A MAGYAR ÖNISMERET ÚTTORÓJE

Kétszáz éve, hogy született e különös férfiú, aki a szarvasi evangélikus-tót eklézsia pásztorolásán és Szarvas mezővárosának az építgetésén keresztül jutott el a maradandóság óceánjába. Különös ember volt, mert nemcsak szokatlanul kicsiny és póri dolgokra pazarolta kiválóan nagy tehetségét s éppoly kiválóan nagy műveltségét, hanem mint ember is furcsán ellentétes jellemvonásokkal forgolódott a világban. Rideg, konok egyéniség volt, aki ugyancsak kemény fegyelembe szorította magát is, meg a körülötte levő világot is, ugyanakkor azonban rajongó lélek volt, aki állandóan a legszebb emberi eszmények iránt való lelkesedésben élt. Még furcsább ellentét karakterében, hogy mélyen idealista volt, a kor felfogása szerint meggyőződéssel hitt az isteni gondviselésben, az észszerűség törvényeiben és az ember nagyszerűségében, ugyanakkor azonban a leggyakorlatibb törekvésekben munkálkodott állandóan. Olyan széplélek volt, amilyennek egy papnak s egy filozófusnak kell lenni, s olyan ügyes és vállalkozó, mint egy gyáros vagy egy kereskedő.

Kis körben, de nagy dolgok között lefolyt élete sokféle művet termelt. Úgyis, mint nevelő, úgyis, mint agrár-újító, nevezetes műveket hagyott hátra. Gazdasági iskolája és a szikjavításban elterjedt módszere, széles körben őrzik emlékét. Számunkra azonban, s éppen a mai időkben, legpéldásabbak és legnagyobb értékűek azok az írásművei (a Szarvasi nevezetességek, a Paraszt ember Magyarországon, s az Önéletírása), amelyekben ko-

rának gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyait rajzolja meg csodálatos hitelességgel.

E művekben szomorú, kétségbeejtő, s magát a szerzőt is elkese-ritő képek rajzolódnak ki, mindennütt a lesújtó képek mellett azonban ott vannak egy bizakodó építő-és nevelőmunkának az útmutatásai is. Sőt ezek a munkák nem is elsősorban a helyzetet föltáró rajzolatok, hanem egy serényen munkálkodó építő szándékának a kiindulásai vagy éppen beszámói.

Ez a Tessedik a mélyebb magyar önismeret úttörője. Ő volt az első, aki értően közeledett a magyar társadalom mélyebb területeihez, s azokat szinte szociográfikus részletességgel jellemezte. Abban is ő volt az első, hogy a feltárt helyzet jobbítására részletes és gyakorlati javaslatokat tett, s e javaslatokat nem írói ébresztő szándékkal, hanem vállalkozó, kezdeményező felelősséggel tette meg.

A komoly helyzetismeret mindig méri a dolgokat. Úgy jellemzi a valóságos helyzetet, hogy valamilyen mértékhez viszonyítja, s az így megragadott valóság rajzával valamilyen alakító szándékot szolgál. Tehát nemcsak leírja és megrajzolja egy társadalom állapotát, hanem azt is megmondja, hogy ez a helyzet hogyan áll a világban, s megfogalmazza, hogy ez az állapot milyen szintet képvisel más valóságos és elképzelhető állapotok között. S ha valóban jó és helyes a valóság megfogalmazása, akkor az is velejár, hogy a kívánt jobbítások és alakítások felé megbízhatóan utat tud mutatni.

Tessedik Sámuel helyzetismerete

példásan ilyen. Hangjában szinte felháborodott leleplezés, s tartalmában is elszomorító. Ilyen kétségbeejtően és siralmasan rosszul áll gazdaságunk, társadalmunk és kultúránk állapota a »népi« rétegekben, ez az állandó értelme leírásainak. Nyilván voltak számosan akkor az országban, vezetők és előjárók között is számosan, akik ugyanezt a helyzetet távolról sem látták ilyen elszomorítónak, sőt »nemzeti karakternek« állították e rideg és kietlen életet. Tessedik azonban megmérte ezt az állapotot és mértékei szerint találta elszomorítónak. S ezt a mértéket nem a nemzetiség kódében, de még csak nem is a korszellem követelményeiben találta meg. Pedig jelesül a kor embere volt, életrajzírói a »korszellem misszionáriusának« nevezik gyakran, a szarvasi pap azonban ennél nagyobb érvényű mértékkel mért. A kor eszméi tüzelték föl, azonban a korszerűség érvénye őt nem nyugtatta meg, csak általánosabb emberi értékeknél tudott kikötni. Tehát a nagyobb emberi méltóság és egy értelmesebb világ törvényei voltak az ő mértékei, s ilyen mértékkel mérve találta siralmasnak a körülötte levő állapotokat.

S mert meggyőződéssel találta rossznak a népi helyzetet, minden megállapításánál nyomban szenvedélyesen kívánja a jobbítást, s ennek az útját legalább olyan buzgalommal firtatja, mint amilyen részletesen jellemzi a rossznak ítélt valóságot. Amilyen elkeseredett leleplező, olyan bizakodó jobbító. Tehát egészben véve se nem pesszimista, se nem optimista. Sötétben látó ott, ahol valóban sötétség van, tehát a valóság rajzánál, viszont bizakodó, sőt lelkesedő, amikor a jobbítás útjai felé néz. A valóság minden rettenetessége nem elég ahhoz, hogy építő és alakító kedvét lelohassza, viszont lelkesült építő szándéka sem elég ahhoz, hogy a valóság megítélésében szépítésekre ragadjon.

Ez a hiteles helyzetismeret és ez a komoly alakító szándék, az úttörő

tiszteletreméltó érdeme. Minden jó helyzetismeret és minden helyes alakító szándék ilyen. Tessedik érdeme csak az, hogy ő tette az első komoly lépéseket ezen az úton. Viszont példamutató nagysága, hogy helyzetismerete mégsem elfogult vagy elferdült, hanem tárgyilagosan megbízható s mindig pontosan részletező. Alakító szándéka pedig komoly hozzányúlás és kezdeményezés, nemcsak ébresztő szó és jámbor óhajtás. A jobbítás komolyan vett szándékát képviseli, s ezt maga veszi elsősorban komolyan. Használható javaslatokat tesz a jobbítás útjaira vonatkozóan, hiszen magának teszi ezeket elsősorban. Ebből a politikus érzésből fakad hallatlan gyakorlati buzgósága s ezen alapulnak nem kevés sikerei.

Tessedik nem nemzetébresztő politikus író, aki a maga szerepét és a maga felelősségét betöltve látja abban, hogyha elmondja a maga véleményét és elkialtja a maga mentő eszméjét, s azután a maga által gerjesztett révületbe esve csak síránkodik vagy átkozódik. Ő gyakorlati építő és nevelő ember, aki maga teszi meg azt az első lépést, amit helyzetismerete és politikai eszméi alapján szükségesnek tart. Sőt nemcsak az első lépést teszi meg, hanem mindazokban a dolgokban, amikre ereje futja, vállalja a legrészletesebb fáradozást, sokszor kinlódást és küzködést is azért, hogy a megkezdett úton az eredményig eljuthasson.

Igy munkálni a valóság ismeretét s így törekedni a leplezetlenül föltárt valóság jobbításán, különkülön is példamutató nagyság. Tessedik, az úttörő érdemén kívül, e kettős nagyság eléggé meg nem becsülhető példája számunkra éppen mostani napjainkban. Ha tehetünk valami jót és érdemest világunkban, az csak ez a kettő lehet: tárgyilagos helyzetismeret és praktikus vállalkozó alakító-nevelő munka.

Erdei Ferenc

MAGYAROK ÉS ROMÁNOK MÁRAMAROSBAN

Aki a románok erdélyi kontinuitásának nagymultú vitáját figyelemmel kísérte, méltán találhatta feltűnőnek azt a körülményt, hogy ennek az — egyébként tudományos szempontból rég meghaladott, komolytalan — elméletnek védelmezői okos óvatossággal mindig csak általánosságban beszéltek a románoknak a római idők óta való folytatólagos ittlakásáról, anélkül, hogy állításukat egyes körülhatárolt földrajzi egységeknek, esetleg egyes községeknek történetén belül bizonyították volna. Aki ismeri a Keletmagyarország történetére vonatkozó forrásanyagot, az könnyen meg is érti ezt a tartózkodást: középkori okleveleink csodálatos egyöntetűséggel szólnak a kontinuitás lehetősége ellen. Éppen ezért érdeklődéssel fordulunk a román sajtó legújabb tudományos, azaz inkább tudománypolitikai akciója felé, melynek során kísérlet történt egy kisebb földrajzi egység, jelen esetben *Máramaros megye* határain belül a román kontinuitás bebizonyítására. Az egyik román napilapban megjelent cikk szerzője többek közt azt állítja, hogy már a magyar honfoglalást megelőzően dákoróman nyelven mondták a misét Máramarosban, továbbá, hogy az Árpádházi királyok idejében Máramaros megyének román közigazgatása volt. Mindkét állítás meglepően új s csak azt sajnáljuk, hogy közzétételük közelebbi forrásmegjelölés nélkül történt. Ami azonban az elsőt illeti, azt már eleve el kell vetnünk, mivel a szóbanforgó megyéről, illetőleg annak területéről az 1199-ik évet megelőzően semmiféle hiteles történeti forrás nem beszél, ottani románokról pedig nem is beszélhet, mert Máramaros még azután is egy évszázadig lakatlan erdőség volt, „*silva regis*“, azaz a király erdeje, s csak a XIII. század végén

indul meg itt az emberi település. Az első telepések azonban nem voltak románok, mert, mint római katolikus hívőkre, az erdélyi és az egri püspök egyaránt igényt tartottak. Egy későbbi (1329) oklevél pontosan meg is mondja, hogy a szóbanforgó telepések szászok és magyarok voltak (*hospites nostri fideles de Maramorusi Saxonos et Hungari, videlicet de villis Visk, Huszth, Técső et de Hosszumező; Fejér: Codex diplomaticus VIII—3. 353. lap*), akik Visk, Huszt, Técső, Hosszumező és Sziget városait alapították. Körülbelül velük egyidőben jelennek meg Máramarosban a románok is, mint vándorló pásztrok, akik a földművelő magyarság számára használhatatlan területeket, elsősorban a hegyi legelőket szállták meg és tették jövedelmezővé földesuruk, a király kezdeményezéséből. Az újonnan jöttekkel szemben már korán védelmezni kellett a szász-magyar telepések földjeit s a király ki is kötötte az előbb idézett oklevelében, hogy semmilyen nyelvű vagy nemzetiségű emberek őket földjeiktől meg ne fosszák (nilius idiomatis vel nationis homines ipsas terras ab ipsis auferendi habeant facultates.) A középkori forrásokban említett s nagyrészt máig fennmaradt földrajzi nevek azonban arról tanuskodnak, hogy a magyarság, számarányához viszonyítva, döntő szerepet játszott a máramarosi földnek az emberi élt számára való meghódításában. Az öt városa, de főként Sziget magyar polgárainak pásztoraí és erdőőí messze behatoltak a hegyek közé, még olyan eldugott helyeken is megelőzve a románságot, mint a Sajó és a Jód völgye. Ezt a két pataknak magyar neve bizonyítja, amit a románok *Şaieu* és *Ieud* alakban vettek át, még csak le sem fordítva saját nyelvükre. Mi több, még a hegyeket, a románoknak e sajátos életterületét is a magyarok ismerték meg és nevezték el hamarabb, hogy mást ne

említsünk ezuttal, mint a Ciblest, melynek eredeti magyar neve: Szép-les már 1373-ban előfordul (Zepleshauasa; Mihályi: Máramarosi diplomák, M.-Sziget, 1900. 66. lap). Semmi sem természetesebb ezután, hogy a Tisza völgyében, a földműves életformára alkalmasabb területen egymást érik az olyan középkori magyar elnevezések, melyeket a később érkező románok változtatás nélkül tanultak meg (pl. Szarvaszó—Sarasău, Szurdok—Surduc, Veresmart—Virismort stb.). Ezek a ma tiszta román falvak valaha magyar telepek, vagy legalábbis magyar lakosságú községeknek határrészei voltak. Ami a dülöneveket illeti, a román Mihályi János előbb idézett oklevéltárványában seregestől találunk magyar credtűeket, még olyan falvak határaiban is, melyek már az oklevél keltekor hihetőleg román lakosságuak, vagy legalábbis román többségűek voltak. Így pl. 1336-ban Bedőháza határában: Sanyapathaka, Malumvize, Anyafamezew, Fanyasmezey, Keserewpathakawye, 1353-ban Konyha határában: Kezепberch, Sospathak, arbor Zepfa, Feketewpatak, Sebuspatak, Zephauas, 1355-ben Gyulafalva határában: Hidegkut, Nadaspatok, Magosmort, Kúhat, Bikus, Fuizesmező, Egruspatak, 1389-ben Körtvélyes körül: Kewzakadas, Kurtvélyes patak, Vaskapu, Zugo patak, Belmezeu, Kepespataka, Martospatak, Sarospatak és így tovább. Mindez csak úgy érthető, hogy mikor az említett öt város magyarsága Máramarosban megtelepedett, a folyóvölgyekben a románságnak még híre-pora sem volt s az egész máramarosi erdőség e városok határának számított, melyben a magyar pásztorok és erdőlők gyakran megfordultak. De a magyarság a románok betelepülése után ugyancsak jelentős tényező maradt a saját települési területén kívül is. Ezt bizonyítja az, hogy a középkorban keletkezett román falvaknak egy (Szacsal) kivételével nemcsak román, hanem magyar

neve is használatos volt (pl. Far-kasrév—Vad, Hódpaták—Breb, Kabolapatak—Iapa, Körtvélyes—Peri, Somfalva—Cornești stb.). Mindezeket tudva, igazán nem értjük, hogyan beszélhet a szóbanforgó hírlapi cikk írója honfoglalás előtti máramarosi románokról. Talán nem fölösleges megjegyeznünk, hogy az első máramarosi román, akit a történelem ismer, Szaniszló, a magyar nevű Szurdok falu kenéze, 1326-ban tűnik fel (Mihályi i. m. 6. lap).

Ezek után természetes kételkedéssel kell fogadnunk azt a második állítást is, hogy t. i. Máramarosban már az Árpádok idején román közigazgatás volt. Ezt az értesülést szerzőnk — ha nem csalódunk — A. Decei tévedésektől hemzsegő cikkéből veszi (Une opinion tendancieuse de l'histoiregraphie hongroise; Revue de Transylvanie, 1939. V. 289. sköv. lap), ahol többek közt az áll, hogy Máramaros első (természetesen román) vajdáját 1299-ben említik. Utánanéztünk az általa idézett helynek (Árpádokor Új Okmánytár, V. 202. lap), de ott csak „Nicolaus Vayvoda filius magistri Mauriti” szerepel, Máramaros minden említése nélkül. Nem férhet kétség azonban ahhoz, hogy az író erre a vajdára gondolt, mert más helyen e Miklós vajda fia István máramarosi ispántól származtatja Bogdán román vajdát, aki tudvalevőleg minden népével Máramarosból Moldvába szökött Nagy Lajos királyunk akaratára ellenére s ott megalapította a moldvai vajdaságot. Ha egy kissé utána nézünk ennek a Miklós vajdának, mindjárt kiderül, hogy egyrészt nem volt máramarosi román vajda, hanem erdélyi vajda, tehát a magyar király főtitkviselője, azonban igenis volt Máramaros megye ispánja, másrészt pedig semmi kapcsolatba nem hozható Bogdán vajdával, mert Győr megyei ősi magyar családnak, a Pok nemzetségnek volt sarja, fiait és unokáit is sok oklevélből ismerjük, a Mórocz és Megyesi

családok megalapítóit, akik között azonban Bogdán vajda és testvére Juga nem szerepelnek. De hisszük is, hogy a szerzőnek nem az volt a célja, hogy Bogdán vajda dunántúli magyar származását bebizonyítsa (Pok nembeli Möricz fia Miklósról és leszármazóiról igen részletesen tájékoztat Wertner M.: A magyar nemzetségek, Temesvár, 1892. II. 270—282. lapokon). Ami mostmár Máramaros megye középkori közigazgatását valóban illeti, tudjuk, hogy megszervezése és betelepülése után a király által kinevezett ispánok (comesek) kormányozták, rendszeren előkelő magyar főurak, akiknek a románok vajdjája (első említése: 1343., Mihályi i. m. 17. lap) alárendelt közege volt. Később, a XIV. század második felében tényleg román közigazgatás alá került a megye, de úgy, hogy a román vajdák és kenézek magyar nemességet nyerve, magyar mintára megalakították a nemesi vármegyét alispánnal, szolgabírákkal, megyei közgyűlésekkel, de ez nem román, hanem tősgyökeres magyar közigazgatás volt; akik résztvettek benne, elsősorban magyar nemesnek tudták magukat s mint ilyenek lettek alispánná, szolgabíróvá, sietve levetkezve a lenézett vajdai vagy kenézi méltóságot.

Makkai László

FRANCIA ÍRÓ A NÉMETEKRŐL

A történelem újabb folyamán most másodszer kísért sorsdöntően a francia-német összefogás gondolata. Először 1871-ben, Sadowa után, az ugyancsak legyőzött francia nép dermedt lelki és politikai válságában merült fel a kérdés: parttalan víz-e a Rajna vagy öszszekötő folyam, amelynek két oldalán nem ellentétes világok, hanem egymást kiegészítő országok terülnék el? Renan szavait idézhetjük: „Franciaországból 1815 után kivesszett az igazi harci szellem... Mi

valami esztelen anyagelvűség felé rohantunk, a poroszok viszont ápolták azt a szellemet, amelyet mi „ancien régime“-nek nevezünk. Ennek a „régí rendszer“-nek ismérvei: a gyarapodás vágya, a nemzeti mítosz, a faji büszkeség; s ez a régi rendszer megóvta Poroszországot az ipari, gazdasági-szociális materiálistizmustól, mely minden nép erejét gyöngíti s kiszívja. A háború lényegében a „régí rendszer“ tartozéka; a demokrácia pedig a katonai szellem legerősebb megrontója... Németország győzelme a fegyelmezett, tekintélytisztelő, módszeres, alapos ember győzelme volt. A tudomány és a józan ész diadala... Már látom a napot, amikor a szocialista államokat a németek fogják kormányozni.“ (Réforme intellectuelle et morale, 1871.)

De bármennyire tragikus volt a felismerés, a francia-német viszonyban sem az 1871—72. évi események, sem a világháború nem hozott megoldást jelentő eredményt. Utóbb a versaillesi politikusok azt gondolták, hogy a földig megaláztott, négyéves háborújába belefáradt és a nyomor martalékául odadobott ország már többé nem is lehet ellenfél. Montesquieu szavait elfelejtették: „a győztes államnak, ha uralkodni akar, nem szabad maga előtt hajtania a legyőzötteket, hanem arra kell törekednie, hogy a legyőzöttek kövessék őt“. A marnei győzelem mámorában, a versaillesi békediktátum törhetetlen erejébe vetett vak hitben kevesen voltak azok a franciák, kik úgy gondolkodtak, mint Jacques Chardonne, az író, kinek e gondolatkörbe vágó könyve a közelmúltban hagyta el a sajtót s méltán tarthat számat széleskörű érdeklődésre. (*Voir la Figure. Réflexions sur ce temps.* Grasset. Paris, 1941).

Compiègne után megszűnt a francia irodalomban az öncélú „regény-témák“-kal való bibelődés. Az önismereti problémák, az okfejtés, a helyzetjelentés, a reflexív tény-

megállapítás és a naplóírás kerül előtérbe s ez magyarázza, hogy a prousti analitikus iskola tisztultabb, higgadtabb, józanabb eszmei síkján mozgó Chardonnenak új könyve sem más, mint ilyen „megjegyzés-gyűjtemény”, az íróba oltott józanszemléletű politikai megnyilatkozása. Chardonne ennek a vesztett háborúnak a Renanja. Szívesen is idéz tőle s a késői szellemi utód fokozott határozottsággal vallja azt, amit elődje is olyan gyakran hangoztatott: „Németország uralkodni fog Európában. De a győző meg fogja kímélni azoknak a nemzeteknek a területét, amelyek az új Európa kialakítására hivatottak, feltéve, ha azok bekapcsolódnak ebbe az egységbe... Csak Németország fogja tudni megszervezni a kontinenst és a mi számunkra is alkalmat ad a belső újjászületésre, amelyre szükségünk volt s amely új életünk záloga.”

Chardonne 1905-ben járt először és utóljára Németországban. Azóta németekkel, nagy tömegben, 1940-ig nem találkozott. „Egészen mások” — vallja meg őszintén. — „Meglépett a fiatal vezetők szabad szelleme, természetessége, szerénysége, előkelősége... Olyan közösség ez, amelyben a kasztok összeolvadnak, de nem tűnt el az igazi hierarchia.” „A győzők — írja egy másik helyen — okosan használják hatalmukat. Megkímélnék a lassú halódástól. Meglepnek történetsszemléletük nagyvonalúságával. A nemzeti szocialisták ismerik a nemzeti egyéniség értékét.”

Chardonne felismerte a német-francia viszony forradalmi jellegű átalakulását. „Itt most nem utcai csetepatéről van szó, hanem egy kontinens, egy érzésvilág, egy erkölcs átalakulásáról.” Hangsúlyozza, hogy „Franciaország helye az új Európában csupán a franciáktól függ”, mert „Németország az új Európa kialakításában kérni fogja a mi intézményeinket is.”

Önkéntelenül Victor Hugo profécija foglalkoztat Chardonne olva-

sása közben. Még 1871-ben írta: „Új Európát kell kialakítani, új eszmék alapján. Német- és Franciaország, ez a két egymást kiegészítő hatalom, lesz főpillére ennek az új Európának. Ebből az új világból Anglia és Oroszország kizáratnak. Angliát az Óceánokba fogják kergetni, a tatár Oroszországot pedig visszaűzik a steppékre.”

Heszke Béla

MAGYAR SZELLEMI DECENTRALIZÁCIÓ

Száz éve folyik tudatosan, programszerűen a magyar szellemi központosítás, Kisfaludy Károly és Széchenyi indította el és egy század leforgása alatt a keleténél jobban sikerült, történelmünk trianoni fordulata eszméltetett rá, hogy az ország megszükkült határaihoz képest a főváros túlméretezett. Ennek ellenére Trianon után a magyar centralizáció még hevesebb ütemben folyt, Budapest az ipar és kereskedelem erőit végképp magához hódította s a szellemi élet tényezői is mind Pestre zsúfolódtak. Egyedül Klebergsberg Kunó művelődéspolitikája fordult szembe ezzel az áramlattal, nagy áldozatokkal fejlesztve a vidéki egyetemi városok szellemi életét. A harmincas években kezdett érlelődni a függetlenedés, a szellemi decentralizáció vágya, azonban csak a Felvidék, Északerdély és Bácska visszatérése biztosította a vidék számára azt az erőfölletet, amely a gondolat tetté váltását ígérheti.

Valóban legjobbkor vetette fel a magyar szellemi decentralizáció kérdését a pesti Egyetemi Nyomda Diárium, mert a probléma most a legidősebb. A Diárium cikkírói erőlesen sürgetik a másodközpontok kiépítését: biztató Paku Imre hite Szegedben, a Makay Gusztáv Pécs hivatásában, a kaposvári Takáts Gyulának már csak a hiányok számbavétele jutott, Ko-

valoszky Miklós és Király György sok kitűnő tanáccsal szolgál, ám mindnyájuk gondolatait a „jámbor szándék” óhajtas-jellege szűrkíti. Nem veszik számba a szellemi decentralizáció súlyos és elengedhetetlen feltételeit s a decentralizáció megvalósításának ilyen útjait látják: „Milyen szép volna, ha (a főváros) a vidék meghatározó erőfeszítésekkel kiadott folyóiratait, könyvkiadványait is kézbe venné olykor és törődne sajátos táji és kulturális problémáival, amelyek mégis csak az *egész* magyarság problémái.” (Makay Gusztáv). Az ilyenfajta jótékony érdeklődés a vidék iránt aligha volna több érzelmes szemforgatásnál, ideig-óráig tartó divatnál, ehelyett a vidéknek olyan szellemi színvonalra kell törekednie, amely elég erős a közönyön és scmmibevevésen is áttörni.

Egy szellemi másodközpont kiépülésének feltételei: legyen mindekelőtt kulturtáj központja, álljon egy-két millió ember életének fókuszában, ott képviselje a politikai és egyházi vezetést, jelentse a tudományos és művészeti életet, legyen könyvkiadása, sajtója, erőt növelje iparának és kereskedelmének fejlesztésével s környékével teremtse szoros kapcsolatot okos közlekedéspolitikával. Egyetlen feltétel betöltése önmagában kevés, példának okáért egyeteme sem Heidelberget, sem Grenoble nem avatta szellemi másodközponttá, viszont Milano, München, Stuttgart a feltételek mindegyikével rendelkezik. Magyar viszonylatban talán Kolozsvár az a város, amely Erdély történelmi önállóságában gyökerező hagyományával, gazdag szellemi multjával, egyetemével, társadalmi erők összefogásából született Erdélyi Nemzeti Múzeumával, továbbá színházával, operájával, hangversenyéletével, tárlataival, könyvkiadó vállalataival és folyóirataival leghatásosabban munkálja máris a szellemi decentralizáció megvalósítását.

Kolozsvár századok óta különös varázssal mindig magához vonta Erdély szellemi életének nagyjait. S főként a XIX. század első évtizedeiben, a „fiatal Magyarország” korában ontja az új szellemi kezdeményeket: a Farkas-utcai kőszínház megnyitása másfél évtizeddel előzte meg a napot, amelyen a pesti Nemzeti Színház fügönye először föllebbent, a kolozsvári Musikai Társaság és zene-konzervatórium megalapítása még többel járt a Budai Hangszati Egylet zenéjébe előtt, itt született meg és itt mutatták be a legelső magyar operát és itt virágzott legkorábban a magyar jambusokban megszólaló Shakespeare kultusza. A milléniumi idők központosító akarata gátolta e város fejlődését, Trianon után azonban hiába versengett a szellemi központ rangjáért Marosvásárhely, Nagyvárad, Arad, Temesvár, két évtizeden keresztül Kolozsvár vezette az elszakított erdélyi magyarságot s a föl-szabadulás óta — a beilleszkedés átmeneti nehézségeitől eltekintve — a város szellemi élete olyan lendületre kapott, amely méltó hagyományaihoz. Kolozsvár ma Erdély politikai életének központja, három püspökség és egyik egyetemünk székvárosa, Nemzeti Színháza, filharmonikus zenekara, az erdélyi írók Szépmíves Céhének kiadványai az egész magyar szellemi életet színezik, gazdagítják s nem jóakarató érdeklődést kérnek, hanem kikövetelik az országos figyelmet. Kolozsvár nemcsak önmagát, hanem Erdélyt képviseli; íme a Művészeti Hetek szokatlanul gazdag programja sem egyedül Kolozsvárt tükrözi, hanem az egész Erdély szellemi világát.

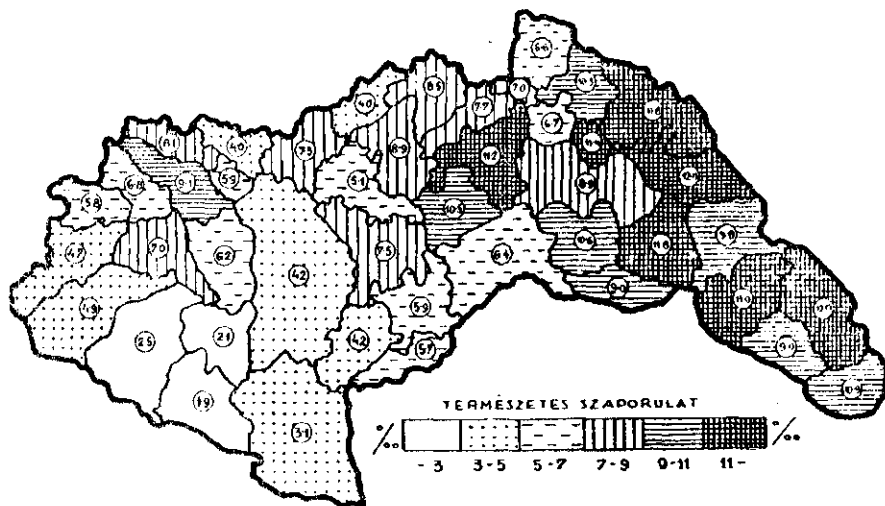
Budapest körül nagysugarú körben szellemi másodközpontok kiépülése elképzelhetetlen, ellenben Debrecent és Kassát, Sopront, Szegedet és Pécsét hagyományaik kötelezik, s e városok jövőjének virtuális képében a magyar szellemi decentralizáció öt erős bástyája

bontakozik elénk. Csak attól féltjük a decentralizáció gondolatát, nehogy — sok álomrontó nagy magyar kérdéshez hasonlóan — újságok és folyóiratok cikkeiben temetődjék el. Kolozsvárt a magyar

szellemi decentralizáció tudatos hívei élnek, éppen ezért ez a város nem vitatja a kérdést, ankétot sem rendez, de a megvalósításban bátorító példát mutat.

Kéki Béla

MAGYARORSZÁG NÉPMOZGALMA 1941-BEN

A magyarországi népmozgalom általános képe az 1941. évi előzetes főeredmények tükrében (Stat. Negyedévi Közl. 1941. 4.) változást alig mutat: a természetes népszaporulat nagyobb az ország keleti felében és egyes északnyugati részekben, egészen kicsiny délnyugaton, általában pedig 6,4 ezrelék. A vármegyék sorrendje a következő: Csik 12,0, Máramaros 12,0, Szolnok-Doboka 11,8, Ugocsa 11,4, Szabolcs 11,2, Maros-Torda 11,0, Háromszék 10,9, Szilággy 10,6, Hajdu 10,5, Kárpátalja 10,1, Beszterce-Naszód 9,8, Komárom 9,1, Udvarhely 9,0, Kolozs 9,0, Szatmár 8,9, Borsod 8,9, Abauj-Torna 8,5, Nyitra és Pozsony 8,1, Zemplén 7,7, Jász-Nagykun Szolnok 7,5, Nógrád 7,3, Veszprém 7,0, Ung 7,0, Győr

és Moson 6,8, Bereg 6,7, Bihar 6,4, Fejér 6,2, Békés 5,9, Esztergom 5,9, Sopron 5,8, Csanád, Arad és Torontál 5,7, Heves 5,1, Zala 4,9, Vas 4,7, Csongrád 4,2, Pest-Pilis-Solt-Kiskún 4,2, Gömör és Kishont 4,0, Bars és Hont 4,0, Bács-Bodrog 3,1, Somogy 2,5, Tolna 2,1 és Baranya 1,9 ezrelék. Nagyobb tájegységeket véve alapul: vezet a Székelyföld 10,8 ezrelékkal, szép az eredménye Észak-Erdélynek (10,6 ezrelék), Felső-Tiszántúlnak (10,5 ezrelék) és Kárpátjának (10,1 ezrelék); aggasztó Duna-Tisza közének 3,6 és Dél-Dunántúlnak 3,2 ezrelékes lemaradása. Így nemesak népmozgalmunk általános képe, de népcsedéspolitikánk lennivalói sem változtak az 1941. évi előzetes főadatok értelmében.